

Pejin Attila

POLITIKAI PÁRTOK SZERVEZKEDÉSE ZENTÁN

1904-ből származik Zentáról egy aláíratlan vers, amelyet érdemes idézni:

*Régi baja a magyarnak,
Akár szegény, akár gazdag,
Mikor iszik, mikor pipál:
Télen-nyáron politizál.*

*Mert nálunk a politika
Oly mesterség, uramfia!
Hogy nincs ember, ki nem érti,
Akár asszony, akár férfi.*

*Hogyan áll az ország dolga?
Ezt firtatja úr és szolga.
Háború lesz, avagy béke?
Ezt gágogja minden gége.*

*Bakter padján, bársonyszéken,
Malom alatt, faluvégen,
Vámos-réven, bárhol bárki:
Az a kérdés, milyen párti?*

*Egyik az újságból lopja,
Másik az ujjából szopja,
De a hír száll . . . tovább adják,
s fontos képpel latolgatják.¹*

Hosszú utat kellett megtenni idáig, hiszen 1861-ben például nem is igazán pártok szerint történik a választás, hanem lényegében a 48-as képviselőket választják zömmel újra (például Sinkay Jánost is Zentán). S azt már a kis-számú korabeli forrásból is láthatjuk, hogy az 1867-et követő években eleinte

Részlet a Zenta politikai élete 1867–1945 című készülő könyvből

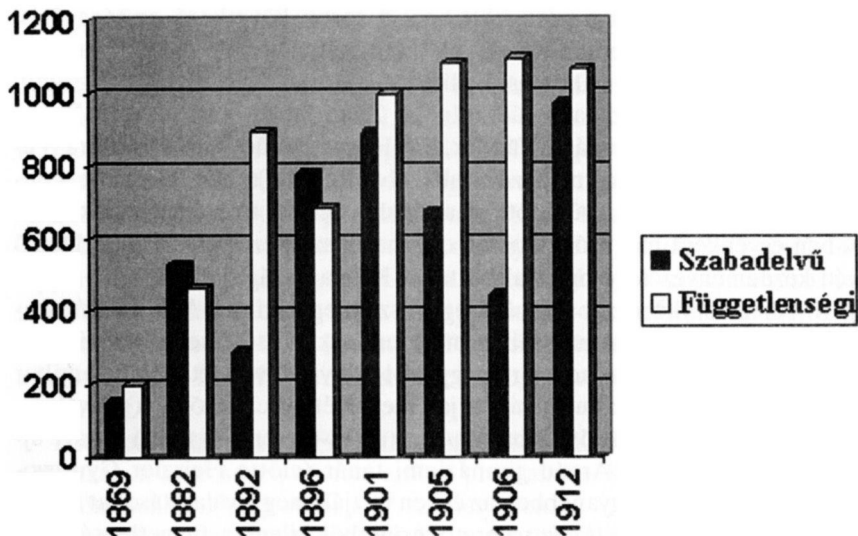
úgyszintén nincsenek erős helyi pártszervezetek Zentán. Úgy tűnik, inkább egyének, jobbik esetben kisebb csoportok közvetítik a pártközpont akaratát.

Sajnos, ebben a korai időszakban még nincsenek helyi lapok, pedig ekkor lehetne tetten érni azokat a pillanatokot, amikor Zentából ellenzéki-függetlenségi város lett. Bár ez sem biztos, hiszen érdekes, hogy Majoros István, aki egy megszakítással három ciklusban volt országgyűlési képviselő, balközépes léte végül a függetlenségek táborában köt majd ki, s azok színeiben nyeri meg 1878-ban a választásokat. Még semmi sem sejteti azokat az egyre jobban hevülő politikai harcokat, amelyek majd az 1912-es országgyűlési pótválasztáson tetőznek, s mutatják meg legrútabb arcukat. Ezekben az években még csak csírájukban léteznek a későbbi „ügyek”, amelyek majd jó alkalmul (és eszközzül) szolgálnak egymás lejáratására, a kölcsönös vádaskodásokra.

Lévén kisváros, Zentán nem fejlődhetett ki differenciált politizálás, és ha eltekintünk a ritka kivételektől, úgy tűnik, hogy itt valóban sarkítottan, fekete-fehérben látták az országot, illetve a szűkebb közösség dolgait. Ennek megfelelően a helybeliek általában két szembenálló tábor mögé sorakoztak fel. Ez eleinte nem volt feltűnő, hiszen Magyarország politikai erői eleinte zömmel szintén két opció mögé sorakoztak fel, vagyis a legfontosabb s elsődleges törésvonal két oldalán, ez pedig az úgynevezett közjogi kérdés volt. Ennek értelmében beszélünk kezdetben 48-asoktól vagy 67-esekről aszerint, hogy a kiegyezés pártolójáról vagy ellenzőiről van-e szó. Idővel természetesen jóval bonyolultabbá vált a kérdés.

A város társadalmának erőteljes differenciálódása, illetve a lakosság egy részének elszegényedése oda vezetett, hogy az 1890-ben megalakult Szociáldemokrata Pártnak a század végére már itt is voltak képviselői, hangadói, sőt markáns vezére is. A keresztényszocializmus is felütötte fejét, de komolyabb eredményeket nemigen tudott elérni, s követőkre sem nagyon talált, ámde mindenképpen számon kell tartanunk mint egy halovány színfoltot a város politikai palettáján.

Bár Zentát a politikai köztudat függetlenségiként kezelte (s a helytörténetírás is átvette ezt a közhelyet), ez korántsem volt ennyire egyértelmű. Míg az országgyűlési képviselőválasztásokat legtöbbször ellenzéki jelölt nyerte, addig a város igazgatása a kormánypártiak kezében volt. E kettősség nagyon sok gondot okozott, nemegyszer heves vitákra adott alkalmat, elsősorban a zentai „ügyek” körül. Hiszen ezek a függetlenségek számára mindig jó ürügyet szolgáltatottak a tetemrehívásra, s az ilyen ziccereket ritkán hagyták ki. Nem is alakult ki szinte soha konszenzus szabadelvűek és függetlenségek között; talán csak a gimnázium esetében, amikor a tét igen nagy volt: a főgimnázium.² Szomorú valóság, hogy a zentai érdekek rendre elsikkadtak a pártharcokban. Mivel Zenta többnyire függetlenségi országgyűlési képviselőt választott, az nem tudott sikerrel lobbizni (még ha akarta is) a város ügyében.

AZ ORSZÁGGYŰLÉSI KÉPVISELŐJELÖLTEK SZAVAZATBELI TÁMOGATOTTSÁGA EGY-EGY VÁLASZTÁS ALKALMÁVAL

Megjegyzés: a diagram nem követi a pártnevek változását.

Visszatérve a pártokra, érdemes megnézni, mikor alakultak meg a városban azok helyi szervezetei. Állandó jelleggel általában csak ott jöttek létre pártszervezetek, ahol a város önálló választókerületnek számított, mint például esetünkben is. Még itt is gyakran előfordul azonban, hogy a sajtó hasábjain újrualakításról olvasunk, többnyire a szabadelvűek esetében, hiszen országos informálásukra rendelkezésre állt az egész közigazgatási apparátus, így a helyi szervezetek gyakran csak választáskor jöttek össze, azaz „alakultak újra”.

Kezdjük akkor mindjárt a kormánypárttal. S itt mindjárt be kell vallanunk: nem tudjuk pontos dátumhoz kötni a *Szabadelvű Párt* zentai szervezetének életre hívását. Az első biztos forrásunk 1886-ból való, amikor február 14-ére Zsarkó Antal elnök egybehívja a pártot újjáalakulása végett. Ez meg is történt, s Zsarkót ismét elnöknek választják meg, amiből arra következtethetünk, hogy a párt már legalább négy-öt évvel azelőtt szerveződhetett meg először. Az újonnan megválasztott vezetőség névsorát nem árt itt közölni, hiszen szinte kivétel nélkül Zenta jeles közéleti személyiségeiről van szó. Alelnök volt Szárits Bertalan, jegyzők Szűcs Lajos és Tóth Lajos, a végrehajtó bizottság tagjai pedig Matkovits Lajos, Mikosevits József, Gombos Gábor, Deutsch Farkas, Kohn Sámuel, Lukácevits Ignác, Hevér Péter, Tóth Pál, Horovitz Bertalan, Boros János, dr. Kuthy József, Burány Jenő, Guelmino Alajos, Dorde Pecarski, Nikola Radovanović, Polyák Antal, Mester Lajos, Gyurgyovánszky György, Kiss János és Deák Ignác.³

Kisebb kihagyás után a párt 1901-ben, a soron következő országgyűlési képviselőválasztás apropóján újralakul; elnöknek Đura Vujićot választják meg.⁴ 1905-ben, az újabb választások alkalmával ismét egybeolvászták a tagságot. Tudjuk, hogy ekkor a szabadelvűek elnöke Zákó István, társelnökök Braun Izsó, Hevér Péter, dr. Huszágh Nándor, Sik Frigyes, Szűcs Lajos és Đura Vujić.⁵ Ám a harminc évig kormányzó Szabadelvű Párt 1906-ban feloszlott, s ennek hatása Zentára is kigyűrűzött: a szabadelvűek itt is szétszéledtek. Már 1904-ben egyébként megpróbálkoztak egy másik szervezéssel, s Hajdú Dezső ügyvéd kezdeményezésére megalakították a Közgazdasági Pártot.⁶

1910-ben az egykori szabadelvűek egy része megalakítja a *Nemzeti Munkapártot*. Zentán még az év májusában megszervezik.⁷ Első és egyetlen sikerük az ebben az évben megtartott országgyűlési képviselőválasztás volt, amikor jelöltjüket, Mikosevits Kanutot választják meg. Két évvel később, a pótválasztást viszont már elvesztik. 1913-ban (a nagy 1912-es vereség után) a párt újraalakul; elnöke Veress Árpád gimnáziumi tanár (előtte Heiszler Gyurgyovánszky Ferenc volt).⁸ Ugyanebben az évben tartják meg a választásokat a községi képviselő-testületbe. A tíz választókerületből kilenc a függetlenségié, egy pedig a szociáldemokratáké lett; a munkapártiaknak egy sem jutott.⁹ Ez volt a kegyelemdőfés. A pártközpont ugyanakkor az egyetemes pártérdeket szem előtt tartva Magyarokiszátság, Martonost és Csantavért csatolta a zentai választókerülethez, így csökkent a függetlenségié potenciális mandátumszáma, de a zentai munkapártiak esélyei is, hogy egy újabb képviselőválasztáson zentai munkapárti jelölt győzzön.¹⁰ Ennek esélyeit persze csak latolgathatjuk, hiszen jött a világháború, és több választást már nem tartottak.

A *Függetlenségi Párt (Kör)* zentai szervezete 1884-ben alakult meg formálisan, de már két évvel korábban megtörtént az alakulásra való kezdeményezés.¹¹ 1887 elején tisztújítás volt, s e vezetőség névsora az első, amelyet ismerünk. Elnök volt Kozics István (valószínű, hogy az ő esetében újraválasztásról volt szó), helyettes elnök Aleksandar Tešić, alelnökök Kovács Mihály és Trifun Vlašić, jegyző Reitmann Ferenc.¹² Kör vagy Párt – ez nem kell hogy zavarba hozzon bennünket, hiszen a nevükben „Kör”-ként szereplő zentai függetlenségié tevékenysége szolidan nyomon követhető és egyértelmű, hogy tevékenységük párttevékenység, noha jótékony célú rendezvények szervezésével is foglalkoztak, ezenkívül a körben egyfajta klubélet is folyt. A zentai függetlenségié közt egyre inkább az Ugron Gábor-féle frakció kerül túlsúlyba; legalábbis Bartha Miklós már ezt a vonalat képviseli mint országgyűlési képviselő.

1891-ben a tisztújító közgyűlés újraválasztja Kozicsot, akit Szabó László országgyűlési képviselő, a kör tiszteletbeli elnöke is támogat. Ekkor már érezhetőek a belső ellentétek (Reitmann például önként lemond az alelnökségről, és csak egyleti jegyző marad). Az alakuláskor 400 tagot számláló kör is eléggé szétszóródott, csupán egynegyede aktív ekkor.¹³ A századfordulón Ellinger Jenő ügyvéd az elnök (1902-ben is újraválasztják), helyettes elnök Keceli Mészáros Géza. 1905-ben szakadás áll be: Ellinger vezetésével (s Érdujhelyi Menyhért, Bíró János, Szekfű György és mások hathatós támogatásával) meg-

alakul a *Függetlenségi Polgárok Köre* mintegy 300 taggal, másrészt viszont létrejön a *Függetlenségi és 48-as Kör* Lovászy Andor elnöklétével.¹⁴ November 17-jén, a Bartha Miklós országgyűlési képviselő halála miatt rendezett pótválasztáson már egy-egy jelölt indul, azaz a két elnök: Ellinger és Lovászy.¹⁵ Nem marad el a különutas sajtótámogatás sem. Ellinger pártját az *Összetartás* támogatja, Lovászyét pedig a *Zentai Függetlenség*. 1906-ban a Függetlenségi és 48-as Kör mintegy 200 tag jelenlétében tartja évi közgyűlését, s elnöknek Keceli Mészáros Gézát választják meg; Lovászy Andor tiszteletbeli elnök marad Appel Ede plébánossal egyetemben. A vezetőségi tagok között a város jelentősebb alakjai közül ott találjuk Fülöp Adorján gimnáziumi tanárt, Brichta Nándor ügyvédet, Kalmár Simont és Rudics Ignác földbirtokost. Egyidejűleg a falvakban is – Felsőhegyen és Keviben – függetlenségi körök alakulnak 100–100 taggal.¹⁶

Ezekben az években a Függetlenségi és 48-as Kör egyre többet foglalkozik a munkások kérdésével, bővítve ezáltal programját. Közben 1907-ben új elnököt választanak, Fülöp Adorján¹⁷ személyében.

A közvélemény sajátos kritikával illette a függetlenségek megosztottságát: az 1907-es községi képviselőválasztásokat ugyanis így kommentálta a függetlenségi tollnok:

*A Zentai Függetlenségi és 48-as Kör a tegnapi választáson vereséget szenvedett. Két kerület kivételével az összes (8) kerületeket elvesztette. Csupán az I. és V. kerületben győzött. A többi kerületeket elhódította a szocialista–szerb–zsidó-szabadelvű szövetség. A mi igazságunk nem nyert meghallgatást. Zenta közönsége nem a függetlenségi párt mellett döntött. A jövő tehát nem a mi kezünkben van. De kívánjuk, hogy az a jövő, amelyet nem mi fogunk irányítani, Zenta városára boldog legyen.*¹⁸

A függetlenségek osztódása azonban egyáltalán nem különleges, nem helyi, hanem országos viszonylatban is tapasztalható. A közjogi viták felőrlik a függetlenségeket, s 1910-ben már országszerte két nagy különálló csoport indul a választásokon: a Függetlenségi és 48-as Kossuth Párt (Kossuth Ferenc vezérletével) és a Függetlenségi és 48-as Justh Párt (Justh Gyula vezérletével). Természetesen Zentán is: Lovászy Andor a Justh Párt zászlaja alatt, Ellinger Jenő pedig a Kossuth Párt jelöltjeként próbált szerencsét, s mint ahogyan az ilyenkor lenni szokott: győzött a nevető harmadik, a frissen alakult Munkapárt jelöltje, Mikosevits Kanut.¹⁹

S amikor a függetlenségek 1910 után újból ellenzékbe kerülnek, a zentaiak ismét követik az országos trendet; a két zentai csoportosulás 1911. január 22-én egyesült, s immár közös vezetőséget választott. Elnök lett Fülöp Adorján és Orbán Károly, ügyvezető alelnök Mester Andor, alelnök Rudics Ignác, Kikircs János, Tóth Abonyi Antal és Surányi György. A kör székháza a főtéri Karácsony-féle vendéglőben volt. A két függetlenségi csoportosulás fúzióját követi a két függetlenségi lapé is. 1911. január 22-ével megszűnik a *Zentai Függetlenség*, illetve beolvad az *Összetartásba*.²⁰

Egyre nagyobb közeledés volt tapasztalható a szocialisták felé, ami pragmatikus taktikaként értelmezhető, és ennek meg is lesz az eredménye az 1912.

évi pótválasztáson, ekkor ugyanis a szociáldemokraták a függetlenségi képviselőjelöltet támogatták. 1913-ban a körnek 347 tagja volt, pedig az előző évben 98 tagot kizártak „elvhűtlenség” miatt. Nyilvánvaló, hogy a pótválasztás pizskos játékainak utórezgése volt ez.²¹

A két párt legnagyobb erőpróbái az országgyűlési képviselőválasztások voltak. Ilyenkor a jelöltek között mindkét oldalon találunk nagy neveket éppúgy, mint csupán Zentán közismert személyeket aszerint, hogy miként ítélték meg az adott helyzetet a párt politikusai. A város sorsa azonban leggyakrabban a községi képviselő-testületben dőlt el, ahol a szabadelvűek – elsősorban a virilistáknak köszönhetően – túlsúlyban voltak. Ha ugyanis összevetjük a virilista jegyzékeket az 1912. évi választás szavazóinak jegyzékével, látni fogjuk, hogy a virilisták, illetve a munkapárti Teleszkyre szavazók listája akár név, akár foglalkozás szerint is mennyire összecseng.

Az országgyűlési képviselők nem tartoztak elszámolással választóiknak, ez inkább becsületbeli ügynek számított, hiszen nem lehetett őket visszahívni, leváltani. Mégis szokás volt, hogy beszámolót tartottak ténykedésükről röpirat formájában, élőszóban, de általában a mandátum letelte közeledtével. Egy alkalommal például (1886-ban) Szabó László tervezett ilyen nyílt színi fellépést. A szabadelvű sajtó kajánkodva írt az eseményről:

Beszámoló akadályokkal. Nagyságos Szabó László úr, Zenta város képviselője kihirdette, hogy „Nagyságos Szabó László képviselő úr július 18-án tartja meg beszámolóját a piac téren.” Ebben a föltett jószándékban azonban megakadályozta őt Bacchus a Népkert lombos fái alatt, s így nagyon természetes, hogy a ki reggeli 9 óráig áldoz a bor istenének, az reggeli 9 órakor beszámolóra képtelen. Elmaradt tehát a beszámoló d. u. 3 órára, 3 órától 4 órára, mikor is a nagyságos képviselő úr felolvasta az országgyűlési naplóból – a kíváncsiságból összegyűlt tömeg előtt – azt a szerencsétlen beszédjét, melynek – annakidejében az ország-házában történt elmondása után – a zentai polgárok adóját rögtön felemelték. (Így Bergel Gyula polgártársunk adója évnegyedenként, míg e beszéd el nem mondatott 80 frt volt, mikor pedig Szabó úr e beszédet elmondotta rögtön 150 frtra emeltetett fel.) A felolvasás után Tisza Kálmán kormányelnökre tért a vasárnap délutáni szónok, s olyan hévvel beszélt, hogy Pupi Jakab és Kontár Péter azóta megvannak győződve, miszerint e beszéd miatt Tisza lefog mondani. Most ért el azonban a célhoz a képviselő úr, ahelyett hogy elmondta volna, hogy mit tett, vagyis jobban mondva mit nem tett az ország házában, – fölcsapott utczai kortesnek, s ajánlta korteseit a legközelebbi választás alkalmából.²²

JEGYZETEK

¹ Közvélemény, 1904, I. évf., 116. sz.

² F: 003. Zenta rendezett tanácsú város (1850–1918) 13–61. Zenta város képviselői gyűlésének jegyzőkönyvei (1867–1918). Lásd még a korabeli zentai sajtót.

³ Bácska, 1886. február 18.

⁴ Zentai Híradó, 1901. szeptember 11.

⁵ ZTL F: 381. Iratok

⁶ Lásd Hajdú Dezső lapjának, a Közvéleménynek egyes számait 1904-ből, valamint a Zentai Híradó 1904. február 14-i számát.

- ⁷ ZTL F: 381. Dudás Andor krónikája.
⁸ ZTL F: 381. Íratok és F.: 381. Dudás Andor krónikája
⁹ ZTL F: 381. Dudás Andor krónikája.
¹⁰ Uo.
¹¹ *Zentai Híradó*, 1884. április 6.
¹² ZTL F: 381. Dudás Andor krónikája
¹³ *Zentai Közlönyv*, 1891. január 1.
¹⁴ Tolmácsy Géza: *A zentai társadalmi egyesületek 1918-ig*. I., Zenta, 1972, 86–87. p.
¹⁵ ZTL F: 381. Dudás Andor krónikája.
¹⁶ Tolmácsy, I., 87. p.
¹⁷ Uo., 91–92. p.
¹⁸ ZTL F: 381. Dudás Andor krónikája. Újságcikk.
¹⁹ ZTL F: 381. Dudás Andor krónikája.
²⁰ *Zentai Függetlenség*, 1911. január 22.
²¹ Tolmácsy, I., 92–94. p.
²² *Zentai Hírlap*, 1886. augusztus 1.